

4. Провідник українського краєзнавства. До 65-річчя Олександра Реєнта // Краєзнавець Прикарпаття. – № 23. – січень-червень 2014. – С. 71–72
5. Будівничий українського краєзнавства (члену-кореспонденту НАН України Олександру Петровичу Реєнту – 65) // Краєзнавець Хмельниччини: науково-краєзнавчий збірник / [гол. ред. Л.В.Баженов]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – Вип. 6. – С.145–146
6. Реєнт Олександр Петрович // Почесні імена України – еліта держави: Довідково-бібліографічне видання. – К., 2013. – Т. 2

Науковий керівник: д.і.н., професор Гоцуляк В. В.

М. М. Попов

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ ХРОНОЛОГІЇ

Історична хронологія є однією з найважливіших дисциплін серед спеціальних галузей історичної науки. На сьогодні, питання розвитку хронології на території України є актуальним, адже воно дає можливість висвітлити теоретичні відомості щодо історичної думки протягом століть. Метою статті буде подання історії появи та розвитку історичної хронології на території України.

Засновником початкових знань з української хронології можна вважати відомого вченого XV століття Юрія Дрогобича (1450 –1494). У своїй праці «Прогностична оцінка поточного 1483 року» (лат. *Iudicium prenosticon Anni MCCCCLXXX III currentis*), він подає фундаментальну інформацію з різноманітних природничих наук. Слід виокремити декілька фрагментів, у яких Ю.Дрогобич з точністю до години та хвилини вираховував час двох послідовних місячних затемнень. Також, ним було подано детальну інформацію про місячні фази впродовж цілого року та інформативні вказівки про видимий рух небесних тіл. Хоча праця Ю. Дрогобича має псевдонауковий «астрологічний» відтінок, її все-таки можна вважати наріжним каменем українських знань з хронології [5].

Більш фундаментальні відомості про хронологію на українських землях з'являються лише наприкінці XVI століття. Яскравим прикладом є праця білоруського панегіриста та перекладача Андрія Римші (1550–1595). У своїй праці «Хронологія» він подає віршоване тлумачення усіх назв місяців старобілоруською (староукраїнською), церковнослов'янською, гебрійською мовами: «Месеца сентебра, по гебрійску елюль, просто вресень. Двадцять четвертого дня місяца сеньтебра дороблен Еросолим, сталася реч добра. августа 1 дня». Праця А. Римші була видана 5 травня 1581 року в Острозі Іваном Федоровим з підзаголовком («которогося месеца што за старых веков дѣло короткое описание»).

Перу Римші також належать декілька перекладів з латинської мови на польську: «*Chronographia, albo topographia, to jest osobliwe a okolne opisanie ziemie swientej...*» (Вільно, 1595) [9, 64-67].

Характеризуючи українську хронологію XVI століття, варто відзначити полемічно-публіцистичну статтю Герасима Смотрицького «Календар римський новий» (1587) [10, 9-11]. У ній, автор критикує та відкидає запровадження католицьким Римом григоріанського календаря на теренах Речі Посполитої. Крім того, Г. Смотрицький зауважує, що проблема у розбіжності дат між юліанським та григоріанським календарями призводить до жорстокої експлуатації працюючого населення, більшість якого є православними. Автор критикує нововведений календар за те, що православних людей змушують працювати на свята (через розбіжність між «григоріанським католицизмом» та «юліанським православ'ям»). Втім, цей твір, як і більшість творів Смотрицького написаний мовою наближеної до народної, задля розуміння тексту різними соціальними верствами. Також, Г. Смотрицький використовує у своїй статті народний гумор та прислів'я, не завжди дотримуючись теологічних аргументів.

Тому, назвати «Календар римський новий» суто науковою працею з хронології неможна, хоча й відкидати її значення в розвитку української хронології також не варто [1].

Перший підручник з хронології (у науковому сенсі) на території України з'являється лише в XVIII столітті. Його автором став український науковець, єпископ та ректор Києво-Могилянської академії преподобний Іриней (І. Я. Фальковський (1762 – 1823)). У своїй праці «Сокращенія Церковной хронологіи, называеомой наукой о Пасхалии» вчений дав міцну теоретичну базу для вивчення хронології як науки. У праці було подано детальну інформацію про вираховування синодичного місяця, та пов'язаних з ним датувань християнської Пасхи [14, 220–224].

Під час роботи у Києво-Могилянській академії І. Я. Фальковський викладав «сферичну та теоретичну астрономію». На цих курсах він детально описав рух сонця та явища залежні від нього, а також затемнення, спричинені рухом Місяця. Ним також було вирішено статистичні задачі з визначення часу затемнень сонця (в період з 1795 по 1800 рр.) [15, 145–152].

Детально його особисті дослідження нотувалися у щорічному виданні «Киевские месяцесловы». Там були відомості про положення Сонця та Місяця, про затемнення, лік часу в історичні періоди, вруцеліто (спосіб усної лічби для визначення днів тижня за кількістю місяців), місячна епакта (вік Місяця на певну дату сонячного календаря), різноманітні способи визначення Пасхи та свят, які з нею пов'язані [7, 24–25].

Подальше дослідження української історичної хронології починається лише з другої половини XX століття. Саме тоді це питання починає вивчати С. З. Заремба (1947–2003), який в 1974 році під керівництвом докторів історичних наук В. Г. Сарбея та О. І. Каменцової захистив кандидатську дисертацію на тему: «Хронологія українського літописання другої половини XVII — початку XVIII ст.» [4, 100–107].

Значний вклад у розвиток історичної хронології (українського літочислення) вніс О. А. Купчинський (нар. 1934), відомою працею якого є «Перші датування документів за григоріанським календарем у державних установах України XVI ст.» (1991) [3, 234–236].

До відомих дослідників також можна віднести: В. І. Стрельського (1919 – 1983), який у співавторстві з В. І. Титаренком написав праці: «Історія календаря», та з В. А. Дядиченком і А. О. Введенським «Допоміжні історичні дисципліни», де в 1 розділі було подано коротку інформацію про загальне розуміння історичної хронології. Аналогічний опис був поданий у книзі Г. В. Бондаренка «Спеціальні історичні дисципліни». Нажаль, наведені праці лише поверхнево торкалися проблеми історичної хронології [8].

Сучасним дослідником історичної хронології в Україні є О. Г. Перехрест (нар. 1948 р.) [12]. В своєму навчальному посібнику для студентів «Історична Хронологія» вчений розкриває предмет та значення історичної хронології, астрономічні основи часочислення, методи вимірювання й лічби часу. Також, у книзі подано різноманітні типи календарів і принципи їх побудови, історія календаря, календарні ери. Належна увага приділяється історії східнослов'янського літочислення та певним особливостям лічби часу в Україні. Окремі розділи «Історичної хронології» присвячені методиці хронологічних досліджень [11, 5–15].

Також, серед сьогочасних дослідників української хронології можна виокремити О. О. Тарасенко. У навчальному посібнику «Історична хронологія. Календарні системи світу», автор подає ґрунтовні уявлення про історичну хронологію як науку. Крім того, у праці подані найвизначніші календарні системи світу та методи їхніх обрахунків [13].

Вагомою також є праця І. А. Климишина «Календар. Хронологія». У ній порушені проблеми появи та розвитку календаря, а також широко висвітлені причини календарної реформи 1582 року. У своїй книзі, І. А. Климишин намагається пояснити вираховування дат окремих подій за згадками про астрономічні явища у історичних джерелах.

Зазначимо ще інші праці вченого, що дають уявлення про хронологію: «Астрономія наших днів» (1976), «Астрономія вчора і сьогодні» (1976) [6].

Короткі відомості про хронологію подаються у новітніх підручниках зі спеціальних галузей історичної науки (М. В. Яременко «Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей» [16, 53–57] та І. Н. Войцехівська

«Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів» [2, 515].

Таким чином, можна зробити висновок, що хронологія на території України розвивалася протягом різних епох, під впливом різноманітних факторів. Спочатку вона існувала на церковному рівні (була об'єктом полемічної літератури) й слугувала для вираховання релігійних свят. У ХХ столітті, українська хронологія отримала суто науковий характер, хоча й залишалася, попри свою значимість, малодослідженою. На сьогодні, історична хронологія зберігає свою актуальність та потребує ретельного вивчення.

Список використаної літератури:

1. Береза Ю.І Творча спадщина письменників-полемістів із Острога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/35907/>
2. Войцехівська І. Н. Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ І. Н. Войцехівська, В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко. – Київ: Либідь, 2008. – 519 с.
3. Гирич І. Б. До 75-річчя доктора історичних наук О. А. Купчинського/ І. Б. Гирич// Хроніка наукового життя. – 2009. – С. 234-236.
4. Горбач Т. С. Науковий шлях С. З. Заремби (за матеріалами особового фонду Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)/ Т. С. Горбач // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2015. – Вип. 19. – С. 100-107
5. Ісаєвич Я.Д. Дрогобич Юрій [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Drogobych_Yu (останній перегляд: 03.02.2019)
6. Климишин І. А. Календар. Хронологія/ І. А. Климишин. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2002. – 232 с.
7. Коробченко А. А. Витоки ідеї шкільної природничої освіти в Україні/ А. А. Коробченко// Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – С. 16 – 28
8. Купчинський О.А. Хронологія історична[Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2013. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Khronolohiia_istorychna (останній перегляд: 03.02.2019)
9. Миненко Ю. «Хронологія – Острозьке видання Андрія Римши» / Ю. Миненко // Наукові записки національного університету «Острозька академія» . – Острог, 2014. – С. 64 – 67.
10. Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина // Україна модерна. – Київ-Львів: Критика, 2002. – Ч. 7. – С. 7-68.
11. Перехрест О.Г. Історична хронологія: Навчальний посібник/ О. Г. Перехрест. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 144 с.
12. Перехрест О.Г. Історична хронологія: Навчальний посібник/ О. Г. Перехрест. – Черкаси: Відлуння, 2004. – 144 с.
13. Тарасенко О. О. Історична хронологія. Календарні системи світ: Навчальний посібник із спеціальних (допоміжних) дисциплін (для студентів-істориків соціально-гуманітарного факультету КМПУ ім. Б. Д. Грінченка/ О. О. Тарасенко. – Київ, 2004. – 72 с.
14. Тригубенко В. В. Фальковський Іван Якимович (Іринеї) (1762–1823) / В. В. Тригубенко // Українська педагогіка в персоналіях. – Кн. 1. – С. 220–224.
15. Трофимук Я. Іван-Іринеї Фальковський – «Найдорогоцінніше надбання Києво-Могилянської академії»/ Я. Трофимук // Вісник Львівського Університету. – 2012. – С. 145-152
16. Яременко М. В. Спеціальні історичні дисципліни: навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей/ М. В. Яременко. – Київ: Либідь, 2010. – 197 с.

Науковий керівник: д.і.н., професор Перехрест О. Г.

В. С. Постоеько

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ЖІНКИ У СУСПІЛЬСТВІ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Місце та роль жінки в суспільстві – одне з актуальних питань. Автор статті спробує розібратися у цих питаннях, але не претендує на повне висвітлення цієї теми. Наше дослідження матиме узагальнюючий характер окреслення подальших досліджень. При